ANGOLSZÁSZ FELKÉSZÜLÉS A BÉKÉRE

1. Az angol munkáspárt felfogása a háború utáni rendről

Az angol munkáspárt természetesnek találja, hogy a háború után következő világ egészen más lesz, mint amelyben a háború előtt éltünk.

A párt pünkösd-hetében tartotta rendes évi értekezletét s az eléje terjesztett jelentés arról beszél, hogy a békeszerződéseknek mindenekelőtt gondoskodniuk kell egy politikai „világhatóság" létrehozásáról. Ez nem csupán fegyveres őre lenne a nemzetközi békének, hanem tanácskozó szerv is, amely eldöntené a nemzetek közt jelentkező nehezebb problémákat. E világhatóság mellett a gyakorlati jellegű feladatok ellátását a nemzetközi szervezetek egész sora biztosítaná, mint amilyen a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal vagy az a Nemzetközi Élelmezésügyi Szervezet, amelynek felállítását legutóbb határozták el Hotspringsben. Világot átfogó gazdasági szervezetek létesítendők azzal a céllal, hogy szabályozzák a nemzetközi forgalmat, ellenőrizzék az elsőrendű szükségleti cikkek árait és az utánpótlást s egyúttal hárítsanak el minden akadályozó tényezőt a világkereskedelem útjából. Ugyancsak nemzetközi ellenőrzésnek kell biztosítania, hogy a nemzeti jövedelem feleslegei olyan befektetésekben nyerjenek elhelyezést, melyek leginkább alkalmasak a szociális és gazdasági bajok gyógyítására és az általános emberi jólét emelésére.

A párt felfogása szerint az angol gazdasági életet úgy kell átszervezni, hogy a termelés a társadalompolitika eszköze legyen és ne megfordítva. A termelést a közösség tényleges szükségletei irányítsák és ne a magánhaszon csábítása. A párt elvárja, hogy mihamar intézkedések történjenek bizonyos iparágaknak – a monopolisztikus, valamint a közösség számára nélkülözhetetlen szolgálatokat végző iparok – köztulajdonbavétele érdekében, míg más iparágakban a nyilvános ellenőrzés mértékének arányban kell állania a nekik nyújtott állami támogatással, illetve az államgazdaság szempontjából bírt jelentőségükkel. Általában minden iparágat ellenőrizni kell, hogy a termelés antiszociális módon ne legyen korlátozható s az árszint ne legyen mesterséges, viszont a benne foglalkoztatottak életszínvonala megfelelő tegyen. Különös fontossággal bír, hogy az állam vegye kezébe a jegybank, mint a legveszedelmesebb lehetőségekkel rendelkező monopólium irányítását és hogy a kereskedelmi bankokkal való kapcsolata is minél szorosabb legyen.[1]

Az értekezlet szónokainak nem igen volt mit hozzáadniuk a fenti programmhoz. *Attlee* kijelentette, hogy a munkásság szemei előtt olyan irányított gazdaság lebeg, amelyben a nemzet erőforrásait éppúgy a közösség szolgálatába állítják, mint ahogy azt most a háborúban teszik. A termelés bizonyos szektorainak köztulajdonbavétele elkerülhetetlen. Egyes területeken a magánvállalkozás természetesen továbbra is folytathatja működését, de csak összhangban a közösség érdekeivel. Végül nagy szerepet kell juttatni a szövetkezeti mozgalomnak. *Morrison* annak a nézetének adott kifejezést, hogy a tervgazdálkodás és a közellenőrzés kérdésében el kell készülni a legelkeseredettebb küzdelemre. A kormány ugyan bejelentette, hogy az ellenőrzést a szükséges mértékben bizonyos időtartamra fenn kívánja tartani, végleges érvényű alkalmazása azonban nyilvánvalóan erős ellenállásba fog ütközni. Nem lehetetlen az sem, hogy a liberális gazdaság hívei nagyarányú propagandát indítanak majd annak kimutatására, hogy az ellenőrzés megszüntetése a nép érdekében történnék.[1]

Valószínűleg ez előrelátott propaganda ellensúlyozása céljából ragad meg Anglia belügyminisztere minden alkalmat arra, hogy felvilágosítsa a közvéleményt a követelt reformok valódi jelentőségéről. A Fabianusok társaságának egyik összejövetelén tartott beszéde szerint a kapitalizmus megrendszabályozásának egyetlen célja van: a munkanélküliség kiküszöbölése. *„Full employment"* az angol szociálpolitika egyik új jelszava. A másik: *„planning"*. A teljes foglalkoztatás lesz a próbaköve annak az új gazdasági rendnek, mely a termelés tervszerűségének elvi alapján nyugszik. Annál is inkább, mert a szabad verseny alapján álló kapitalizmus eltűrését épp a tömegmunkanélküliség tette lehetetlenné. Végleg el kell vetni azt az értelmetlen gazdasági elméletet, mely a termelés korlátozásával akar gazdagítani egyeseket s érdekeltségi megegyezésekkel köti meg az ipar fejlődését. Nincs helye többé olyan gazdasági rendnek, amely nyomorba dönti az egyiket, hogy a másikat túltömje javakkal, magas árszintet tart és Ínséget terjeszt, s virágzó jólétet biztosít egyeseknek a többiek nyomorúsága és kényszerű tétlensége árán.[2] – Mondanunk sem kell, hogy e lázongó szavakban a nagy gazdasági válság keserű emléke kísért vissza.

Egy munkásgyűlés előtt beszélve, Morrison részletesebben is megmagyarázta, hogy mit kíván a párt. „Az ország értse meg, mondotta, hogy nem érhetjük be szociális rendszerünk toldozásával-foldozásával. Ha el akarjuk kerülni azokat a gazdasági szerencsétlenségeket, amelyekbe a háború előtt volt régi rend konjunktúraváltozásai sodortak, akkor alapvető reformokra, teljes átalakításra van szükség. Szembe kell néznünk a ténnyel, hogy a teljes és félmonopóliumok korában élünk, a kartellek, trösztök és szakmai egyesülések uralma alatt, amelyeknek módjukban van ellenőrizni az ipart, belátásuk szerint korlátozni a termelést, megegyezéses alapon előírni, hogy melyik üzem mennyit termeljen, melyiknek szabad fejlődnie s melyiknek kell bezárnia a kapuit. Módjukban van, – nem mindnek, de a legtöbbnek, – magasan tartani az árszintet, amivel megszabják munkásaik bérét és életszintjét is. Ez már nem magánvállalkozás, hanem a magánvállalkozás fölébe növesztett magánmonopolium".

Morrison az államilag irányított gazdálkodásnak pénzügyi oldalát is érintette. A pénzügyi szempontokat természetesen szintén alá kell rendelni a közjónak s meg kell szűnnie az aranyborjú imádatának. A hitelkiterjesztés politikájának híve, aminek azonban nem szabad érintenie a pénz értékállandóságát. A háború megmutatta, hogy a pénz értékére nagyon jól lehet ügyelni akkor is, ha az állam a múlthoz képest meglehetősen eretnek pénzügypolitikát folytat. Ma milliárdokat kölcsönöz a kormány s ennek dacára a font értéke és a létfenntartási költségek nem változtak. Miért? Mert a kormány szorosan kezében tartja a bankokat és a pénz-

[1] *The Times,* 1943 május 27.

[1] U. a. 1943 június 10.

[2] U. a. 1943 június 15.

piacot s ezzel példát adott arra, hogy miként lehet majd később is pénzügyi téren rendet tartani.[1]

Hogy a fenti követeléseket milyen formában vinnék át a gyakorlatba, arra például szolgál a vas- és acélipari munkások szervezetének egy határozata, amely ez iparágnak azonnali köztulajdonba való vételét javasolja. E javaslat értelmében a jelenlegi tulajdonosok állami kötvények vagy határozott időre szóló évjáradék ellenében lennének kisajátítandók. A termelés vezetését egy tíztagú testület venné át, amelynek tagjait az iparügyi miniszter nevezi ki. A termelvények árait ez a testület szabná meg a fogyasztók érdekeit képviselő valamily szervvel egyetértésben. Megegyezés hiján a döntés joga a minisztert illetné meg.[2]

2. A békére való átmenet terve Amerikában

Az Amerikai Egyesült Államokban a gazdaságpolitika problémáinak kidolgozásával egy külön bizottság foglalkozik, melynek neve: *National Resources Planning Board.* E félig-meddig hivatalnak is beillő bizottság legutóbb jelentést tett közzé a háború befejeztével sürgős megoldásra váró feladatokról, azaz pontosabban a háborús gazdaságnak a béketermelésre való átállításáról.

A jelentés rendkívüli fontosságot tulajdonít mindenekelőtt annak, hogy a hadseregből, a hadiiparból és a háborús gazdaságirányító szervezetből elbocsátott embereket a lehető legkisebb időveszteséggel sikerüljön elhelyezni a békeidők normális polgári foglalkozásaiban. Figyelmeztetőül kiemeli, hogy „ezúttal nem érhetjük be azzal, hogy mindenkinek egyszerűen kiutalunk 60 dollárt s kezébe nyomunk egy haza szóló vasúti jegyet".

A béketermelés fellendítése tekintetében a jelentés sokat vár a magánvállalkozástól. Épp ezért olyan intézkedéseket ajánl, melyek ösztönzőleg hatnak a vállalkozásra, elősegítik a kezdeményezést a szervezésben s megkönnyítik a kis és nagy befektetések eszközlését. Egyidejűleg azonban gondoskodni kell arról is, hogy egyesek gazdasági hatalmukkal ne élhessenek vissza s monopolisztikus helyzetek ne alakulhassanak ki. Különböző példák (South African Iron and Steel Corporation; Imperial Airways; Anglo-Iranian Oil Co.) idézése mellett egyúttal rámutat a jelentés arra, hogy a termelés bizonyos szektoraiban a közérdeket mindenesetre jobban meg lehet óvni a vegyes felépítésű vállalatokkal, mint akár a tisztán magánjellegű, akár a teljesen állami kezelésbe vett üzemekkel.

A szociális biztonság előmozdítása érdekében a jelentés szükségét látja annak, hogy a kormány garantálja a munkához való jogot, tegye lehetővé mindenki számára tanulmányai folytatását akár az egyetemig, fejlessze az egészségügyet s gondoskodjék megfelelő élelmezési viszonyokról a betegségek leküzdésére. A közösség védő szolidaritását pedig olyan fokra kell emelni, hogy senkinek se legyen oka attól félnie, hogy másra lesz utalva.

Természetesen egyéb problémák is még alaposabb tanulmányozást igényelnek, mint például ipari egyezmények, külkereskedelem, pénzügy, hitelügy, tarifapolitika stb. A vándorlás és telepítés kérdése is megoldást kíván. Ami az amerikai bevándorlási tilalmat illeti, a tervező bizottság felfogása szerint az Egyesült Államok ezt tiszta lelkiismerettel csak abban a mértékben tarthatják fenn, amilyen mértékben az érdekelt országoknak segédkezet nyújtanak ahhoz, hogy gazdasági életük megerősítése útján a kivándorlást feleslegessé tegyék.[3]

[1] *News Chronicle,* 1943 június 28.
[2] *Daily Herald,* 1943 július 2.
[3] *Daily Telegraph,* 1943 június 22.

3. A szövetkezetek és a háború utáni újjáépítés

A Nemzetközi Szövetkezeti Egyesülés végrehajtó tanácsa még a háború elején azzal a kérdéssel fordult tagegyesületeihez, hogy véleményük szerint milyen elvek és eszmék nevében kellene rendezni a világ dolgait úgy, hogy a szabadság, biztonság és az egyetemes béke fenntarthatók legyenek, másfelől mennyiben járulhatnának hozzá a szövetkezetek ilyen szellemű programúi elfogadtatásához és megvalósításához.[1]

Válaszolva e kérdésre, a kanadai szövetkezetek uniója ama nézetének ad kifejezést, hogy az ellenségeskedések megszüntetése után foganatosítandó első intézkedéseknek a rend fenntartására, az ínséges vidékek lakóinak élelmezésére és a betegségek leküzdésére kell irányulniok, és hogy a végleges rendezésre vonatkozó tárgyalásokat el kellene halasztani mindaddig, míg a háború által felszított szenvedélyek le nem csillapodtak.

Ami a jövendő békeszerződések feltételeit illeti, azokra nézve a következő kívánalmakat állítja fel:

Minden konferenciának azzal az eltökélt szándékkal kell megszabnia a béke feltételeit, hogy olyan igazságos és emberséges új világrendet épít fel, melyet az összes nemzetek elfogadhatnak.

E konferenciáknak világosan fel kellene ismerniök annak időszerűségét, hogy elvben és gyakorlatban lemondjunk a korlátlan nemzeti szuverenitásról s megtaláljuk a világkormányzatnak valamilyen formáját. E világkormányzat formájának kérdése csak másodlagos jelentőséggel bír: nyugodhatik önkéntes társuláson, mint a Nemzetek Szövetsége, de lehet szorosabb államszövetség is. Épp így nem fontos az az idő sem, amelynek el kellene telnie, mielőtt egy ilyen kormányzat ténylegesen megkezdhetné működését.

A felállítandó nemzetközi hatóságnak törekednie kellene arra, hogy a mostohán kezelt vagy elmaradt népeket megóvja a kizsákmányolástól és hogy elősegítse mindenütt a demokratikus kormányzás intézményeinek kifejlődését nemcsak az általános jólét istápolása céljából, hanem a háborús veszély csökkentése érdekében is.

A szövetségeseknek kötelezniök kellene magukat arra, hogy megszabják a bárki által élvezhető jövedelem törvényes felső határát. Ez intézkedés nagy mértékben hozzájárulna a termelés és fogyasztás egyensúlyban tartásához és közvetve csökkentené a termelési feleslegek elhelyezéséért folyó nemzetközi versenyt.

A túlnépesedett tájakról a ritkán lakott vidékek felé való vándorlás szabaddá teendő, a kivándorlók és az őslakók alapvető jogainak épségben tartása mellett.

A kanadai szövetkezetek uniója végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Nemzetközi Szövetkezeti Egyesülésnek, mint a népek egy valódi társasága képviselőjének, részt kellene vennie a békefeltételek megállapításának céljával összeülő bármely konferencián, és egyúttal ragaszkodnia kell ahhoz, hogy a szövetkezeti mozgalmat elismerjék olyan tényezőnek, mely elsőrendű szerepet vihet a béke új világának felépítésében.

A Nemzetközi Szövetkezeti Egyesülés végrehajtó tanácsának egyik félhivatalos ülésén a jelenlévő tagok abban állapodtak meg, – olvassuk ugyanott – hogy lépéseket kell tenni a szövetkezeti szervezetek azon jogának elismerése érdekében, hogy résztvegyenek azoknak az akcióknak lebonyolításában, amelyeket az egyes kormányok a fegyverszünetet követő átmenet időre terveznek, mint aminő például az élelmiszerek és elsőrendű szükségleti cikkek szétosztása lesz.[2]

Tóth Béla

[1] Lásd: *Nép- és Családvédelem,* 1943 február, 56. lap
[2] *Informations Coopératives,* 1942 8. szám.